

המתנה בין בשר לחלב

[א]

מקור וטעם האיסור

הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף יקוק חרה בעם ויד יקוק בעם מכה רבה מאד. (יא, לג)

מקור האיסור

(חולין קה, א) גופא אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה, גבינה מותר לאכול בשר. אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא בשר שבין השינים מהו קרי עליה, "הבשר עודנו בין שניהם". אמר מר עוקבא אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא, לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא.

טעמי האיסור

נחלקו הראשונים בטעם האיסור, רש"י (שם) כתב שהטעם הוא, משום דבשר מוציא שומן, והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו. אבל הרמב"ם (מאכלות אסורות ט, כח) כתב מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח.

בשר בין השינים אחרי ו' שעות

וכתב הטור דיש נ"מ בין הטעמים, דלפי הרמב"ם אחרי שש שעות מותר לאכול חלב אפילו אם נשאר בשר בין שיניו, שלדבריו אחרי שש שעות בטל מיניה שם בשר, אבל לפי רש"י חייב להוציא הבשר, שהשיעור של שש שעות אינו אלא מצד השמנונית שבפיו, א"כ אין הכריח שבטל טעם הבשר עצמו.

בעיקר דברי הטור שלפי הרמב"ם בשר שבין השינים אחרי שש שעות אינו אסור, חולק והקשה הפרי חדש (ס"ק ב) דהא בגמרא (שם) שאל בשר בין שינים מהו, והשיב ליה "הבשר עודנו בין שניהם", וע"כ מיירי לאחר שש שעות דאי בתוך שש אפילו ליכא בשר אסור לו לאכול מאכלי חלב, ולכן ס"ל להפרי"ח שאפילו להרמב"ם אם מצא בשר בין שיניו לאחר שש שעות צריך להסירו, רק דס"ל שהבשר יוצא משיניו במשך השש שעות, ושוב אין לחוש שיצא אבל אם מצא שפיר צריך להסירם.

ועל דרך זה הק' גם בספר שו"ר ברכה ומוסיף להקשות שבעל העטור (הכשר הבשר דף יג ע"א) סבר כהרמב"ם דהטעם משום בשר השיניים, ואפ"ה כתב דאם חושש בשר בשיניו אף אחד ששהא צריך להוציא, כמ"ש הרשב"א בשמו בחידושיו (קה, א). א"כ אמאי לא נאמר כן שזה דעת הרמב"ם. אבל הפלתי מיישב דברי הטור.

לעיסה

עוד נ"מ כתב הטור (יו"ד סי' פט) שלפי טעמו של רש"י, אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק אין צריך להמתין, דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם, אבל לפי הרמב"ם עדיין קיים החשש של בשר בין השינים.

וכ' הטור שטוב לאחוז בחומרי ב' הטעמים, וצריך להמתין בלעס לתינוק, וגם צריך להסיר הבשר

הנשאר אחרי שש שעות. וכך נפסק להלכה, (יו"ד פט, א) וז"ל אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שיששה שש שעות. ואפילו אם שהה כשיעור, אם יש בשר בין השיניים, צריך להסירו. והלועס לתינוק, צריך להמתין. והוסיף הרמ"א שאם מצא אחר כך בשר שבין השיניים, ומסירו, צריך להדיח פיו קודם שיאכל גבינה. אלא דק"ק שהרי כל האיסור אינו אלא מדרבנן, א"כ למה נחמיר כב' השיטות.

כמה זמן להמתין אחרי לעיסה

הגרע"א רצה לדייק לשון הרמ"א שכתב דיש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, דדווקא לאחר אכילה הוא דמחמירין אבל אחר לעיסה בלא"ה יש מתירין לגמרי אין ממתנים שש שעות. אבל הפרמ"ג (ש"ד ס"ק ב) מביא מהאו"ה (כלל מ' אות ז') שאפילו לרש"י הלועס לתינוק צריך שש שעות דמושך זמן, וכ"ש להרמב"ם מפני בשר שבין השיניים.

מצא בשר בין שיניו

ועי' בערוה"ש (פט, ד) שמי שלעס לתינוק די לו בניקור השיניים ואין צריך לחכות שש שעות. נימוקו עמו, שבלעס כל החשש אינו אלא משום הבשר שבין השיניים, א"כ די אם יסירנה. אבל דבריו לא התקבל בפוסקים.

טעימה

בספר בן איש חי (שנה שניה פרשת שלח לך) פסק שאם טעם בלשונו ופלט מיד, אין צריך להמתין. וה"ה אם לקח חתיכת בשר לתוך פיו ותכף החזירו שלם, אין צריך להמתין, וכ"ש אם טעם שומן ופלט דאין צריך להמתין. וכן פסק מהרש"ק בהגהותיו על פרי מגדים.

מתי מתחיל השש שעות

עוד כ' שם שהשש שעות מתחיל מסוף סעודת הבשר ומסיים בתחילת סעודת החלב, ולא מתחיל מתי שגמר לאכול הבשר, ומסיים מתי שמתחיל לאכול חלב. ועי' בספר בדי השלחן (סי' פט ביאורים ד"ה שישאה) שמוכיח מהש"ך דלא כדברי הערוך השולחן, וכן מנהג העולם להתחיל השש שעות ממתי שסיים לאכול בשר.

ספק אם עבר שש שעות

עי' בספר דרכי תשובה שדן במי שמסופק אם עבר שש שעות או לו, שבפשוט נאמר שהיות ואין כאן אלא חשש איסור דרבנן, אז ספק דרבנן לקולא. אבל מביא שהיד יהודה פוסק דאזלינן לחומרא, והטעם משום דהוי דבר שיש לו מתירין, דאמרינן ליה "עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר", היינו שיכול לחכות ולאכלו אח"כ. וכמו שדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל, משום טעם הנ"ל, ה"נ בדבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן ספק להחמיר.

אבל ידועים הם דברי הצ"ח והצמח צדק, (הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' קב) שלא מקרי דבר שיש לו מתירין אלא במאכל, שאפשר לאכול אותו רק פעם אחת, אז אומרים עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אבל בדבר שיכול להשתמש בו גם עכשיו וגם אח"כ, אז אין חומרא של דבר שיש לו מתירין. (עי"ש שהצ"ח מיירי לגבי איסור מוקצה, והפתח"ת דן לגבי ביטול של הכלי עצמו) ולפי"ז י"ל דגם כאן, אע"פ שיכול לחכות שש שעות עד שיאכל חלב, אבל הוא רוצה לאכול גם עכשיו וגם אז, א"כ אולי לא נהשב יש לו מתירין, ושוב אומרים ספק דרבנן לקולא.

[ב]

כמה זמן צריך להמתין

שש שעות או מיד אחרי ברה"מ

כתבו בתוס' (ד"ה לסעודתא אחריתא אכילנא) שלא בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית, אלא אפילו לאלתר **אם סילק השולחן ובירך מותר** דלא פלוג רבנן.

אבל דעת הרמב"ם (מאכלות אסורות ט, כח) שלא די בזה שסילק עצמו מן הסעודה אלא צריך לחכות שש שעות. וז"ל מי שאכל בשר בתחלה, בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא **כמו שש שעות** מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח.

יש שרצו לדייק במה שכ' הרמב"ם "כמו" שש שעות, שלא צריך שש שעות שלימות. וכן הוא לשון המאירי (חולין קה, א) וז"ל ולא מצינו בשהיה זו פחות משיעור שבין סעודה לסעודה, והוא שש שעות **או קרוב לזה**, שבשיעור זה נתעכל אף במקומו. ולכן המנהג בישיבה הקדושה בית מדרש גבוהה דלייקווד, שאוכלים מאכלי חלב, בשעה ששית מאכילת בשר, ולא מחכים עד תחילת שעה שביעית. וגם בישיבה הקדושה דטעלז מקילין כמו כן בשביל אכילת סעודה שלישית בשבת.

פסק הרמ"א

כ' הרמ"א (סי' פט, א) ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות, רק מיד אם סלק ובירך ברכת המזון, מותר על ידי קנוח והדחה. והמנהג הפשוט במדינות אלו, להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת, ואוכלין אחר כך גבינה. מיהו צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר, דאז הוי כסעודה אחרת, דמותר לאכול לדברי המקילין. אבל בלא ברכת המזון, לא מהני המתנת שעה. ואין חילוק אם המתין השעה קודם ברכת המזון, או אחר כך. ויש מדקדקים

להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות. וכ' הש"ך (ס"ק ח) בשם מהרש"ל דכן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה ע"ש.

בעיקר פשרה של הרמ"א שימתין שעה אחת, עי' בבהגר"א שמקורו בזה"ק פרשת משפטים. וז"ל שם (כרך ב פרשת משפטים דף קכה, א) תו אשכחאן דכל מאן דאכיל האי מיכלא דאתחבר כחדא, (או) בשעתא חדא או בסעודתא חדא, ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקלפוי לגבי אינון דלעילא וסיעתא מסאבא.

מנהג גרמניה

ידועה שיוצאי גרמניה נוהגים לחכות שלש שעות בין אכילת בשר לאכילת חלב, וכבר תמהו כולם שאין מקור למנהג זה בהלכה. וידידי הרב אליהו יערי שליט"א הראה לי שבקונטרס איסור והיתר לרבינו ירוחם כתב כן להדיא.

סיפור מדהים עם הגר"ק

[שמעתי מעשה נורא שקרה אצל הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א. קבוצת בחורים הגיעו אליו להתברך, כשאחד מהם עבר עליו, הוא לחש משהו באוזניו. אחרי שיצאו שאלו אותו חבריו מה אמר הרב, אז הוא אמר להם שהגר"ק אמר לו שיזהר יותר בהמתנה בין בשר וחלב. הודה ולא בוש, ואמר להם שהוא נוהג לאכול לארוחת צהריים בשר, אבל הוא אוהב שוקלד חלבי, ואינו עומד בנסיון, ואחרי הצהריים הוא אוכל את השוקולד החלבי. כששאלו את הגר"ח איך הוא ידע, והאם יש כאן "מופת", אז הוא ענה שאין כאן מופת, אלא פשוט ראה את "הגדי" מעל ראשו.]

שתיית חלב לחולה

מזה שפסק הרמ"א מעיקר הדין כתוס', שמיד אחרי ברכת המזון יכול לאכול גבינה, והמנהג להחמיר להמתין שעה, יוצא כמה קולות באחרונים.

בפתחי תשובה (אות ג) בשם שו"ת חת"ס (סי' עג) כתב דחולה השותה מימי חלב לרפואתו, אפילו הוא רק חולה קצת, אין צריך להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה. ואחר שכבר בירך ברהמ"ז ישתה וירוח לו ע"ש.

בירך בטעות על חלב

עוד דנו הפוסקים, במי שהוא "בשרי", ושכח ובירך על חלב, וקודם ששתה נזכר שהוא בשרי, האם מותר לו לשתות קצת כדי שלא יהיה ברכתו לבטלה. ובספר דרכי תשובה כתב שבימי החורף אחרי ארבע שעות יכול לטעום, משום דלפי דברי הפר"ח (הובא בפתח"ת שם) השש שעות הם זמניות, א"כ בחורף שהיום קצר אז "שש שעות" הם באמת ארבע שעות. ועי' בספר תשובות והנהגות (ח"ב סי' שפט) שמתיר לטעום אפילו אחרי שעה אחת (עם קינוח והדחה) הואיל ומעיקר הדין נוקטים כשיטת התוס'. ואע"פ שהמנהג להחמיר להמתין שש שעות, אדעתא דהכי לא קיבלו. ועי' בס' בדי השלחן שאולי אפילו המתין פחות משעה ג"כ מותר לטעום כדי שלא יהיה ברכתו לבטלה. דזה שמחמיר הרמ"א שעה אחת ג"כ אינו אלא מדין מנהג, א"כ י"ל כנ"ל שבכך האי גוונא לא קיבלו עליהם המנהג.

שינת לילה

עי' בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' תלא) שדעת הא"א מבוטשאטש שאם אכל בשר לפני שהלך לישון בלילה, אז כשקם בבוקר אין צריך להמתין ויכול לאכול גבינה מיד. והטעם משום שסובר שטעם החיוב להמתין הוא משום שהבשר עדיין לא התעכל, ולכן אם ישן אז כבר התעכל ולא חייב שוב להמתין. ועי"ש ששמע שיש רב אחד שפסק כן למעשה, והוא תמה עליו שנעלם ממנו מש"כ בספר זכרון למשה, שבתחילה הורה החת"ס להתיר, והכין לעצמו חלב לשתות עם הקפה שלו למחר ופעמיים נשפך. אז ראה בזה סימן מן השמים שאין להתיר.

ותמה הגר"מ שטרנבך הרי תורה לאו בשמים היא. ועי"ש שר"ל שהחת"ס הבין ברוח קדשו שרוצים להעיר לו מן השמים, ואז למד הסוגיא עוד הפעם והגיע למסקנא שאין להתיר. ועל דרך זה רצה ליישב ג"כ מה שתמה הגר"י סלנטר על מה שמסופר על הגר"א, שרצה שיברכו ברכת כהנים בביהכ"נ שלו כל יום, ובלילה שלפני שהתחילו, הלשינו עליו ושמנו אותו בבית הכלא, וראה בזה סימן מן השמים שאינו מן הראוי לברך ברכת כהנים בחוץ לארץ כל יום. ותמה הגר"י שתורה לאו בשמים היא, אלא יש ליישב כנ"ל.

לגבי עיקר החידוש של האשל אברהם, שחיוב ההמתנה תלוי שעיקול של הבשר, יש להביא סמך לדבריו מדברי הכל בו (הובא בהחק יעקב סי' תצד) שנהגו לאכול גבינה בחג השבועות אחרי הצהריים, אפילו תוך שש שעות, משום שהיה רעב בבוקר ונתעכל האוכל יותר מהר.

[ג]

על איזה בשר חייב לחכות

טעם בשר

כתב הרמ"א (פט, ג) נהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר, כמו אחר בשר עצמו, ואין לשנות ולפרוץ גדר (ארוך וב"י). מיהו אם אין בשר בתבשיל, רק שנתבשל בקדירה של בשר, מותר לאכול אחריו גבינה (שם), ואין בו מנהג להחמיר.

והק' הש"ך (שם ס"ק יט) הרי לקמן (ריש סי' צ"ה) יתבאר דאפילו לאכלו עם גבינה מותר, דהוי נ"ט בר נ"ט - נותן טעם בר נותן טעם - דהיינו כשבישל הבשר נכנס טעם הבשר בקדירה, וכשחזר ובישל בו דבר פרווה, אז טעם הבשר שיצא מן הקדירה ונכנס למאכל הפרווה כבר נחלש, ואינו אוסר בדיעבד.

והק' האחרונים (יד אברהם ועוד) הרי לפי הרמ"א רק בדיעבד נ"ט בר נ"ט מותר, אבל אם בישל מאכל פרווה בקדירה בשרי, אז אסור לכתחילה לאכלו עם חלב. ותי' הבית מאיר דכאן נחשב כמו בדיעבד, שיצטרך לחכות שש שעות.

ותי' הש"ך דהא דאשמועינן הכא דמותר לאכול גבינה אחר כך, היינו אפילו נתבשל בקדירה שלא הודחה יפה, דהוי קצת ממשות של איסור, דבכה"ג אסור לאכלו עם גבינה והכא מותר לאכול גבינה אח"כ.

המתנה אחרי אכילת דבר חריף

והק' עליו בספר בית מאיר דממ"נ אי מיירי שאין ששים נגד מה שנשאר, אז למה לא צריך לחכות שש שעות, ואי מיירי שיש ששים כנגד מה שנשאר אז שוב מאי קמ"ל. ולכן פי' הבית מאיר והרע"א די"ל דנ"מ דאפילו בשלו חומץ חריף בקערה של בשר, דאין בו משום נ"ט בר נ"ט, אפ"ה מותר לאכול גבינה אחריו. ביאור הדבר, שהרי קי"ל שאע"פ שנ"ט בר נ"ט מותר, אבל אם מבשל דבר חריף בקדירה בשרי, אמרינן שהדבר חריף "מחליה לשבח", היינו שאע"פ שהוי טעם חלוש, אבל משום דהוי דבר חריף הטעם נהיה משובח ונחשב כטעם ראשון. ומחדש הרמ"א שאעפ"כ אין צריך להמתין שש שעות.

ועי' בשו"ת אג"מ (יו"ד ב סי' כו) שעל פי זה רצה להתיר לאכול גבינה אחרי שבלע ויטמינים של כבד, שמצד עיקר החיוב להמתין לא שייך כאן שני הטעמים, שאין משהו נשאר בין השיניים וגם לא נשאר טעם, ואי משום לא פלוג הוכיח מהגרע"א שאע"פ שבבישל דבר חריף נחשב שיש כאן טעם בשר, אבל הואיל והטעם קלוש מותר, ולא אומרים "לא פלוג". עוד כתב שבוויטמין שאינו דבר הנאכל אלא הנבלע אין שייך גם לא פלוג בזה.

אכילת דבר חריף חלבי אחרי אכילת בשר

כ' הפרמ"ג (או"ח סי' תצד א"א ו) שמי שאכל בשר, אסור לו לאכול אח"כ דבר חריף פרווה שנחתך בסכין חלבי, משום שהדבר הנחתך נחשב לחלבי.

[ד]

המתנה אחרי אכילת גבינה קשה

גבינה מתולעת

פסק המחבר (סעי' ד) אכל גבינה, מותר לאכול אחריו בשר, מיד, ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. אבל הרמ"א כ' ויש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה, וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף, כמו בגבינה אחר בשר. (וכן הוא בזוהר). ויש מקילין, ואין למחות, רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים. מיהו טוב להחמיר.

[ועי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תרטו) שהסיבה שאוסר לאכול בשר אחר גבינה הוא משום שבימי חורפו היה מתלוצץ בבני אדם שהיו עושים כן, ואדרבא היה נראה בעיניו כמו מינות, עד שפעם אחת

מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו, וגזר על עצמו להחמיר בבשר אחר גבינה כמו גבינה אחר בשר. ואין בדבר זה כחולק על התלמוד, ולא כמוסיף שהוא גורע, שהרי מצינו בפ' כל הבשר (חולין קה, א) אנא להא מלתא כחלא בר חמרא, דאלו אבא כדהוי אכל בישרא האידנא לא הוי אכיל גבינתא עד למחר כו', רואים שכל אחד יכול להחמיר על עצמו לעשות משמרת.]

וכ' הט"ז (ס"ק ד) בשם האיסור והיתר, שאפילו הרמ"א לא מחמיר אלא בגבינה שעברו עליה ו' חדשים, או שהיא מתולעת. ועי"ש עוד שלטעם הרמב"ם, שאכילת גבינה אחר בשר הוא משום בשר שבין השינים, אבל בטעם שמושך מן הבשר שבפה לא איכפת לן, א"כ אפשר לומר בכל גבינה לית איסור לאכול בשר אחריה, דגם בבשר שבין השינים לא הוי קרינן ביה בשר אי לאו דגלי לן קרא הבשר עודנו בין שיניהם, משום הכי בגבינה שבין השינים לא הוי גבינה כלל. ולטעם שזכרתי שהוא משום שומן פשיטא יש לאסור גם בגבינה מתולעת שטעם שלה נמשך בפה זמן רב א"כ יש להחמיר. אבל נלע"ד דדוקא בגבינה מתולעת יש להחמיר כן והוא מדינא מטעם שזכרנו, אבל בגבינה ישנה ואינה מתולעת, ולא נעשה מחלב אשר הועמדה בקיבה כדי להקפיא החלב, רק נעשה מחלב בעלמא ונתייבשה, או אוכל חמאה אין להחמיר בזה יותר מקינוח וניקור שינים והדחת פה וידים, כי אם מי שנוהג בתוספת פרישות וזהירות כן נלע"ד. ועי' בש"ך (ס"ק טו) שכ' שמן הסתם אם היא ישנה ו' חדשים חשיבה קשה, והכי איתא בת"ח.

גבינה צהובה

ולפי"ז בגבינה צהובה שלנו שאינו מיושן ששה חדשים, וגם אינו מתולעת (חוץ מגבינה שוויצרי אמיתי) לכאורה אין סיבה שצריך לחכות שש שעות. ועי' ספר קיצור שו"ע (של הר' פויפער) שמביא בשם הגר"א קוטלר שלגבינה קשה של "היום" אין צריך לחכות. ועי"ש שכן דעת הרב מדעברצין זצ"ל. וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סי' ט) ששמע בשם הגרמ"פ זצ"ל שהקיל בדבר.

אבל עי' תשובות ופסקים (סי' סג) שהגריש"א פסק שיש להחמיר בגבינה צהובה, ולא עוד שאפילו אחרי אכילת פיצה יש להחמיר, משום דלפי הסברא שהטעם נשאר, א"כ אין לחלק בין מבושל לאינו מבושל. ועי"ש שמבסס דבריו על הערוה"ש, וצ"ע שערוה"ש מדבר על גבינת שוויצרי (שוויצר קעז) שטעמו באמת חזק מאוד, משא"כ גבינה שלנו. ועי"ע בספר "הכשרות" שגם הגרשז"א זצ"ל החמיר בגבינה צהובה, וכן בגבינה משולש, אע"פ שאינו קשה אבל משום שאחזו השומן גבוהה מאוד, יש לחוש שהטעם נשאר בפיו לזמן ערוך.

[ה]

המתנה בין בשר לחלב לקטנים

ספייה בידים

הפוסקים דנו למה אינו אסור להאכיל לקטן חלב אחרי שאכל בשר, הרי קי"ל שאע"פ שקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל לספות לו בידים אסור. ועי' בספר תשובות והנהגות ח"א (סי' תלה) שרוצה לטעון שאין כאן משום ספייה בידים, דאין כאן אכילת איסור, אלא הרחקה בזמן.

איסור התלוי בזמן

ועי"ש שמציין לדברי המ"א (סי' רסט, א) שמותר לתת לקטן לשותות היין של קידוש בביהכ"נ, דיש חילוק בין אכילת איסור, לאכילת היתר בזמן האסור.

[אבל עי' במ"א (סי' תרטז, ב) וז"ל ומ"מ נ"ל דלא תתן להם לאכול (ביום כיפור) דהוי כמאכילו נבילות בידים, ולא דמי לסוכה שרשאים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה, דהתם באכילה אין איסור והיא נותנת לו, ומה לה אם יאכל בסוכה או חוץ לסוכה, ואינה מחוייבת להכניסו לסוכה, משא"כ כאן דהאכילה בעצמה אסור והוי כנותנת לו נבילה. וצ"ע שהוא עצמו כ' שאיסור התלוי בזמן מותר לתת לקטן, א"כ מאי שנא יום כיפור שאסור].

ועי"ש (בתשוה"נ) שמוכיח כן מתוס' (פסחים קו, ב) לגבי הא דאין הקב"ה מביא תקלה אפילו לבהמתן של צדיקים, שמחלק בין איסור התלוי בזמן לאיסור בעצם. ומאירי (עירובין מ, ב) שאין ספייה בידים אלא באיסורים (ולכן אין בעיא לתת לקטן לשותות היין של ברכת שהחיינו ביום כיפור) וזה סמך גדול לדברי המ"א.

אבל עי' בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן יז) דלדידן דמחמירים כרי"ף ורמב"ם להמתין שש שעות וכסברתם, משום דמושך טעם או משום בשר דבין שינים, ממילא **הוי איסור ממש** אע"פ שאינו אסור אלא מדרבנן. וכן העיר בתשובות והנהגות (הנ"ל), אלא שכתב שאולי בחצי שיעור אין איסור של ספייה בידים.

עוד כ' שה"מאכיל" לא נתן הבשר בפיו, ולא האכיל לו אלא החלב, א"כ לא דמי לאכילת נבילות. אבל סברא זו צ"ע, דסוף כל סוף באשר הוא שם יש איסור דרבנן של אכילת בשר עם חלב, א"כ למה אין כאן ספייה בידים.

ספייה באיסור דרבנן

יותר נראה מה שכתב בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ד) שאיסור אכילת חלב אחרי אכילת בשר אינו אלא איסור דרבנן, ולפי הרשב"א מותר לספות לקטן בידים איסור דרבנן לצרכו של הקטן. ואע"פ שהרמב"ם מחמיר אפילו באיסור דרבנן, וסובר שגם איסור דרבנן אסור להאכיל לקטן, אבל כאן שמעיקר הדין די בהמתנה עד אחרי ברכה"מ, ואינו אלא חומרא לחכות שש שעות, א"כ יש להקל מצד ספייה בידים. ועי' כעין זה בתשובות והנהגות הנ"ל.

קטן לא קיבל המנהג

ועי' בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' יז - יח) פירוש מקורי, שהיות ומעיקר הדין פוסקים כתוס' שמותר לאכול מיד, ומה שאנחנו מחמירים אין זה אלא מטעם מנהג, א"כ י"ל שקטן אינו משועבד להמנהג, שהמחייב אינו אלא מטעם נדר, וקטן אינו בר נדר. וממילא אין כאן משום ספייה בידים משום שאין כאן איסור. אבל כ' שם שלענין דינא כשנשאל על זה, כתב **שאין לסמוך על סברות לפסוק דינים**, ורק לענין קטן פחות מט' שנים התיר, ובצירוף עוד טעמים. וגם רק באופן כשהתינוק תאב לאכול רק מאכל חלב, ולאחר המתנת שעה.

כמה זמן חייב קטן לחכות

מצינו בראשונים קולות לגבי הזמן שקטן חייב לחכות בין אכילת בשר לאכילת חלב. עי' בספר לקט יושר (לתלמיד תרה"ד או"ח עמוד לה) שכ' שנהג (התרה"ד) כהרמב"ם שבין אכל בשר בהמה בין אכל בשר עוף היה ממתין ו' שעות בין סעודה לסעודה כשרוצה לאכול אח"כ גבינה. **אבל אין להקפיד על הקטנים אם אכלו בשחרית בשר ובצהרים גבינה**, אע"פ שלא שהו כשיעור ו' שעות. וגם אינו מוחה לאחרים שאינם מדקדקים במעשים. **אבל לבנו היה מוחה מיד שהיה בר מצוה**. הרי לן שאפילו לבנו לא מחה עד גיל בר מצוה, אע"פ שהחמיר כדעת הרמב"ם.

ועי"ע במאירי (חולין קה, ב) וז"ל ויש מפרשים בה דדוקא קטן שאין בו כח לשהות שש שעות, וסעודותיו תכופות זו לזו, ועיכולם ממחר בין באיסטמוכא בין בין השניים, ומקילין בזה לומר שלא ליתן שיעור שש שעות, אלא כל שהפסיק בסעודה זו וקבע לאכול פעם אחרת אפילו תוך שש שעות. ואע"פ שאין הדברים נראין, מפני שסתם מסעודה לסעודה קאמר, שהוא כשיעור שש שעות מיהא לגדול, ושאם לא כן נתת דברים לשיעורים, מכ"מ בעוף מיהא יראה לי לדון כן מפני שנקל להתעכל ולהפקע שם בשר מעליו, יותר משאר בשר. מבואר בדבריו שאע"פ שנוקט להלכה כדברי הרמב"ם, מיקל לגבי קטן, לפחות לגבי בשר עוף. ולהיש מקילין, אפילו בבשר בהמה.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' פד) נשאל האם קטן יכול לשתות חלב אחרי אכילת בשר, והשיב שלקטני קטנים אין מקום להחמיר בשהיה קצת בין בשר לחלב. וכן באותם קטנים שמבואר ברמ"א (או"ח שכח, יז) דיש להם דין חולה שאין בו סכנה, ומבואר בפוסקים (יו"ד סי' פ"ט) דבחולה שאב"ס מותר בסעודה אחרת בלי שהיה.

ולגבי קטנים יותר גדולים כ', שאם הקיל בזה רבינו המאירי, אע"פ שהסכים שם לגמרי למנהג ספרד, שהוא שיטת הרי"ף והרמב"ם ודעימיה, להמתין שש שעות מעיקר דינא דגמרא. א"כ מכ"ש דשייך קולת המאירי לדידן, שהרמ"א הביא גם שיטת המקילין כהתוס' ודעימיה להקל בפחות. ונהי דרמ"א מסיים דנכון להמתין שש שעות, וכן הוא מנהג אבותינו ורבותינו מאז ומעולם וחלילה לזלזל בזה, מכ"מ לשיטת הרמ"א אנו מתחשבים גם עם הפוסקים המקילים לצורך, ומה"ט כ' בחכמת אדם (כלל מ) דלצורך חולה קצת מותר אחרי שהיה שעה, וא"כ בקטנים ובבשר עוף דהכריע המאירי להקל אפילו לשיטתו מכ"ש לדידן.

וראיתי בשם הגר"י קמנצקי זצ"ל, שלהחמיר על קטן אפילו בגיל שש שיחכה שעה הוי חומרא. אבל עי' ב"ספר הכשרות" שפסק (עפ"י תשוה"נ ח"א סי' תלה) שבגיל שהקטן כבר מבין ענין איסור חלב אחר בשר, יש לחנכו

לשעה. וכשיהיה בן חמש - ושש ראוי שימתין שלש שעות. ובגיל תשע - עשר ימתין שש שעות. וכן ראיתי בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שבגיל תשע יש לו לחכות שש שעות אם הוא בריא.